

summis florentes viris sec. XVI. initio, perinde ac Germaniam extitisse, ut de regionibus reliquis taceamus (1). Notum est, philosophiam, jurisprudentiam, scientias naturales magna per id tempus animorum contentione fuisse exultas (2); notum denique, omnia scientiarum semina jamdiu præjecta felici tunc exitu evolvi cœpisse ex universali propemodum regionum omnium commercio, novique orbis detectione ac inventione typographice artis (3), priusquam Lutherus cum suis ad pacem Europæ perturbandam in medium prodiret. Sive igitur erupisset protestantismus sive non, impulsio data jam fuerat, et scientiæ universæ eodem omnino modo progressæ fuissent ac reipsa fecerunt. Protestantismus propterea ad scientias ac bonas artes quod attinet elementum est plane heterogenum. Ad summum protestantismi origo thesim nostram mirifice confirmat, fidem nempe catholicam tum directe tum indirecte scientiarum provexisse progressus et incrementa. Dum enim protestantes veram Christi Ecclesiam turpiter deserentes acriter in eam insurrexerunt, excitarunt catholicos ad avitæ fidei, quæ in omnibus fere articulis impugnabatur, defensionem suscipiendam. Omnis quippe actio provocat, uti animadvertimus, reactionem; ac milites dum arma exercent, validiores evadunt.

Ceterum ad grammaticas institutiones, lexica, aliaque id genus quod attinet, quamvis hanc adversariis gloriolam liberaliter concederemus (4), inde

primum dediscerent; aut, si qua ceteris linguarum scientia fuit, non illi ejus studium sensumque extulerint et catholicis, potissimeque ex Italia ejusmodi artium altrice, librorumque de his excursorum parente prima. Cf. Card. Quirinum, op. ad Samuelem Formejum, an. 1748. dec. 6. alia ad eund. 1749. dec. 7. epist. ad Joan. Rodolphum Isselium an. 1750. dec. 7., etc. Paulum Colomesium, *Italia orientalis*, p. 62. 77. 93. 104. 115.

(1) Cf. Andres, op. cit. *Dell' origine, progressi e stato attuale di ogni letteratura*, tom. I. lib. 1. cap. 12 et 15. Ipse Bühle in sua *historia philosophiæ*, quamvis ut protestans, Kantianisque placitis haud parum addictus, reformationis influxum in scientias exaggeret, tamen agnoscit causas instaurationis scientiarum reformationem præcessisse. « I lumi riaccesi in Italia dal risorgimento della letteratura e filosofia degli antichi sparsero la benefica loro influenza anche nelle vicine contrade e specialmente in Germania verso il finire del quindicesimo secolo e il principiare del sedicesimo; » ita ipse incipit sect. 2. cap. 1 ex versione italica; Milano 1822, remque ibidem evolvit, licet acatholicis præjudiciis ubique affectum se prodant.

(2) Per id tempus ubique fere florentissimæ universitates studiorum institutæ fuerant: celebres inter ceteras erant Parisiensis, Lovaniensis, Bononiensis, Patavina. Germania imitata fuerat Italiam et ibidem erectæ demum universitates, Tubingensis, an. 1477. Moguntina, an. 1482. Wittenbergensis, an. 1502. Francofurti ad Odderam, an. 1506. in quibus recensitæ disciplinæ tradebantur. Cf. Audin, *Vie de Luther*, ed. cit. præface, pag. 28. in quo egregio opere multa quidem alia invenies ad id quod contendimus comprobandum.

(3) Nam et hæc inventio catholicorum est, ac primum opus typis excusum, fuit Scriptura sacra an. 1450. cf. Tiraboschi, *Storia della letteratura italiana*, tom. VI. lib. I. §§ 27. 28.

(4) Dixi: *quamvis id adversariis concederemus*; nam neque hoc ipsis facile damus; siquidem quovis tempore lingue istæ fuerunt exultæ, pluresque semper magna cum laude in eis excelluerunt; ejus rei assertorem damus hominem ex lutherana familia, Petrum nempe Albinum. Is, posteaquam trans Al. es penetrasset ex Italia græcæ litteras, et hebraicas quoque memorasset, ita pergit: « Neque in Italia studium id rexit, ubi floruerunt Joannes Picus

tantum sequeretur protestantes in materialibus ejusmodi lucubrationibus id nobis præstare officii, quod Tyrri Salomoni in templi ædificatione præstiterunt, lapides nimirum ac ligna cædunt, et quæ utilia nobis ad pugnandum cum ipsis arma suppeditant.

Exegesis porro, critica, ac philologia, licet eas ipsi erudite adornarint, sunt, uti jam superius damus de sac. Scriptura agebamur annotavimus, veluti totidem cadavera spiritu et vita destituta; et dum protestantes illis indefesso labore incumbunt, nobis alimentum quod sacre Scripturæ præbent, quo salubriter nutriamur, relinquunt (1).

In metaphysicas, psychologicas, anthropologicas disciplinas plurimum certe præsertim recentiori ætate incubuerunt protestantes: nec indirectas quas illarum progressui afferre utilitates potuerunt, inficiari volumus. Sed si solida utilitas scientiarum ex veritatibus aut noviter detectis aut firmius probatis aut aptius illustratis pensanda est, quid de philosophicis eorum conatibus dicendum erit, cum eos videmus nunc ad scepticismum ac idealismum, modo ad empirismum ac materialismum, tum ad pantheismum, atque autotheismum toto pondere dilapsos? Difficile admodum est quod philosophus protestans ita rationem suam moderari sciat, ut tandem ad positivam Dei revelationem oppugnandam non feratur.

Mirandulæ princeps, Dathil Hebræi, qui Taurini vixit, discipulus, et hujus obtrektor Mithridates Romanus, Ægydius Viterbiensis, et hujus etiam discipulus Hieronymus Seripandus, Patricius Neapolitanus, Hieronymus Alexander, et Fridericus Fulgens, duo romanæ sedis senatores archiepiscopi, Augustinus Justinianus Genuesis ex dominicano monacho Nebiensis episcopus, ex cuius Bibliis Octophis Psalterium totidem linguarum absolutissimum est, Augustinus Steuchus Eugubinus Cisaenensis episcopus, Sanctus Pagnini Lucensis, Petrus Galatinus Minorita, qui Capionem adversus complice Hochstratiano defendit, et qui hos antecesserunt, Raymundus Martinus, Gotalanus, et Porchettus auctores *Victoriarum*, et *Pugionis*. Quibus omnibus Marcellus II. et Paulus III. pontifices romani una cum Ptolemæis Senensis nobilibus, Lactantio patre, Laelio et Emilio filius linguarum omnium perita insignibus accensendi (Petri Albini Nivemontii *commentatio de linguis peregrinis*, p. 10 seq. edita primum an. 1542. apud Branca op. cit. p. 37. 38.), qui postea accedens ad suæ sectæ Germanos enumerandos, tres tantum commemorat, dicens: « Quemadmodum et sua laus debetur Pellicano, Munstero, Fagio (ib. p. 12), » ex quibus duo saltem priores, quidquid linguæ valebant secum ex catholicorum societate detulerant, prout plures alii id ipsum fecerant, uti Melancthon, Reuchlinus, Huttenius. Recensitis innumeri prope alii adijci possent. Verum ne res nimium protrahatur, remitto auditores ad P. Cherubinum a. S. Joseph, qui in *apparatu biblico* toties cit. tom. I. diss. prælim. sect. IV. quæ inscribitur: *collatio hæreticorum cum catholicis in scripturæ peritia*, ubi duplicem indicem textus catholicorum qui ante Lutherum, ac ætate Lutheri in lingue præsertim hebræicæ et græcæ peritia floruerunt, quos si perolverint novatores haberent unde erubescerent: omitto polyglottam adornatam sub card. Ximeno ante reformationem; decreta Clementis V. qui aliorum doctorum, qui antecesserant, exemplo in œcum. conc. Viennoisi, sæc. XIV. initio studii linguarum approbationem addidit et confirmavit quidquid de his peractum erat in Ecclesia. Imo lib. VI. *Constitutionum* quæ deinde Clementinæ dicte sunt, tit. I. de *magistris* hoc studium præcepit; omittit quod Leo X. pro studio lingue arabicæ et hebræicæ præstitit, quæ constituit Greg. XII Paulus V. Clemens XI, etc. Cf. Branca op. cit. loc. cit. Audin, *Histoire de la vie de Luther*, c. 16. Plura etiam hanc in rem reperies in op. *Specimen variæ litteraturæ quæ in urbe Brixia ejusque ditone paulo post typographiæ incunabula florebat*. Brixie, 1750. et in *decade III. epistolæ*, card. Angeli Marie Quirini, Brixie, 1744. vid. etiam Fabrice, op. cit. *Des livres primitifs*, tom. II. p. 131 seqq.

(1) Recol. quæ scripsimus p. 2, sect. I. cap. 5, art. 2.

Si quam item sibi protestantes laudem in jure natura aut gentium excolendo compararunt, non minorem sibi jure tribuere possunt catholici, qui illis etiam hæc in parte præverunt, candide fatentibus protestantibus ipsis (1); sed qui præterea caverunt se ab erroribus illis sane gravissimis in quos jurisperiti protestantes identidem inciderunt ac incidunt (2).

Ad 2. D. Ita tamen ut protestantismo ejusmodi progressus nullo modo tribui possit, C. ut debeat aut possit illi tribui, N. Si enim, uti vidimus, germina omnia profectus ejusmodi jam erant præjecta, si elementa ejus omnia jamdiu existebant ante protestantismi ortum, si adjuncta quæque rerum eidem favabant, si validissima demum impulsio data ubique jam fuerat, evidenter patet eam ingeniorum evolutionem sponte ac necessario omnino contigisse, planeque a protestantismo fuisse independentem.

Ad 3. N. Potius enim protestantismus ex nativa indole sua iisdem incrementis maxime obfuit, utpote qui rationis nihilismum ab initio proclamaverit, ut sæpius annotavimus et absolutum fuerit contemptum professus omnis humanæ philosophiæ (3). Quod si postea secus ac prima ejus ferret institutio, philosophiam ac disciplinas reliquas excolendas suscepit, id ex eo factum est, quia ad exemplum Lutheri et Calvinii, qui se extulerant adversus Ecclesiæ auctoritatem, protestantes sequiores injustum excusserunt patriarcharum suorum jugum, et per quamdam reactionem ita se ab omni emanciparunt auctoritate, ut rationem normam principem, imo unicam, constituerint agendorum et credendorum (4); ac demum plerique eo-

(1) En quomodo inter ceteros loquatur de Grotio Joan. Jac. Schamsius, in *Historia juris naturæ* quam exhibet lib. I. *Novi systemat. sui ejusdem juris*, § 21. « Alterum de Hugone Grotio præjudicium in eo situm est, quod is jus naturæ novum tradiderit, atque a scholasticorum grillis purgaverit, adeoque ut hujus disciplinæ reformator, et restitutor habendus sit: cum potius quidquid de jure naturæ profert, nihil aliud sit, quam vetus scholasticorum doctrina; » recensitis deinde præcipuis hæc de re Grotianæ doctrinæ capitibus, concludit: Hæc omnia in fusionibus excerptis, quæ ex veteribus recentioribusque scholasticis supra tradidimus, reperiri possunt. » Apud Joan. Franc. Finetti S. J. *De principis juris naturæ et gentium*. Venet. 1763. tom. I. lib. I. cap. 5.

(2) Cf. Finetti, op. et lib. cit. c. 5. quod inscribitur *vana est protestantium factio de instaurata, illustrataque et ad perfectionem perducta a se juris naturalis doctrina*. Vid. etiam cap. insequentia. Sane ex protestantium doctrinis manavit ea juris naturæ, hominisque officiorum tractatio ac si tota hominis destinatio hujus vitæ limitibus esset conclusa, atque ab omni immortalitate animi præscindere deberet, id quod præsertim Pullendorio solenne fuit, nimios in hoc sectatoris nacti. Item absoluta rationis practicæ autonomia, Deo omnino seposito, rejectio legis æternæ in Deo, immutabilitas juris naturalis sublata, officiorum specialium erga Deum negatio, ac tot alii errores in singularibus juris naturæ præceptis nonne eodem ex fonte fluxerunt?

(3) Lutherus sane omnis philosophiæ se hostem, ut vidimus, professus est. En quid de ipso scribat Erasmus: « Nonne Lutherus scripsit omnem disciplinam tam practicam quam speculativam esse damnatam? Omnes scientias speculativas esse peccata et errores? Nonne Melancthon aliquando damnavit scholas publicas, etc. » ep. 59. lib. 51. ap. Audin, op. c. p. 196. Qui iterum epist. CVI. ad Bilibaldum Pirckheimerum sic de lutheranismo scribit: « Ubicumque regnat lutheranismus, ibi litterarum est interitum. Et tamen hoc genus hominum maxime literis altur. Duo tantum quaerunt, censum et uxorem. Cetera præstat illis Evangelium, hoc est, potestatem vivendi ut volunt. » Opp. edit. Lugd. Batav. 1705. tom. II. part. poster. col. 1159.

(4) Nempe ratio per systema protestantismi oppressa

rum in omnem impietatem dilapsi sint, uti tota rationalismi historia patefacit. Hæc nos dolentes, non animo protestantes insectandi, dicimus: neque hæc inter ipsos et catholicos comparisonem instituumus ut omnem illis scientiæ ac eruditionis laudem præcipiamus: sed ut frequentibus ipsorum insectationibus occurramus, quibus catholicam romanam Ecclesiam veluti obscurantissimi parentem traducunt. Eam certe talem minime experti sunt, qui ex ipsis protestantium castris in illius sinum se receperunt recentiori hæc ætate, viri sane clarissimi, Schlegel, Stolberg, Werner, Haller, De Joux totque alii sive Germani, sive Angli, sive Galli, quorum numerus augetur in dies.

CAPUT III. De ratione post fidem.

Postquam ab infallibili Ecclesiæ magisterio aliquod credendum de fide propositum est, ac etiam postquam iis omnibus, quæ Ecclesia credenda proponit, quispiam interiorum intellectus ac voluntatis assensum, divina opitulante gratia, præbuit, nullane amplius rationi partes supersunt? Haudquaquam sane, sed plura sunt in quibus poterit humana ratio post susceptam fidem se exercere, suasque exercere vires.

Verum ut id legitime fiat, et hinc inde latentes devitentur scopuli, debet ratio certas sibi a fide ipsa præstitutas regulas sectari, eamque præcipuum, ut non primas sibi in ejusmodi negotio vindicet partes, nec se unquam ab Ecclesiæ magisterio subducat, sed veluti ancillam se exhibeat fidei, minime vero uti arbitram ac dominatricem. Hoc modo fidei ac rationis legitima jura in tuto posita erunt, vane reddentur accusationes quas increduli ac rationalistæ adversus catholicam auctoritatis principium intentant; imò vero componentur sententiæ quas nonnullæ catholice scholæ ætate hac nostra in speciem contrarias, ac invicem adversantes proferunt. Methodum igitur

atque ad nihilismum dejecta per quamdam reactionem se extulit, ac vindicavit se de oppressoribus suis, et in aliud extremum prolapsa jugum cuiusvis auctoritatis excessit, ut alias cum cl. Moehler animadvertimus.

Ceterum quantum contulerint catholici principes ad scientiarum ac bonarum artium ardorem excitandum exeunte sec. 15. et ineunte 16. ante exortam reformationem, colligi facile potest ex iis quæ habet Andres op. cit. lib. I. cap. 15. n. 220. seqq. ubi ostendit emulationem quæ viguit inter Italiæ principes Medicos, Estenses, rom. pontifices, aliosque in disciplinis omnibus promovendis; civitates principes Romam, Florentiam, Urbem, Ferrariam, etc. inter se de primatu contendisse. Antiqui codices græci et latini undique conquirebantur. Leo X. excitabat Erasmus, Sancten Pagnini aliosque doctos illius ætatis. Quod vero specialim attinet ad viros ecclesiasticos in promovendis scientiis, satis erit eruditum ojus percurrere cl. Severini Fabriani cui tit. *Dei beneficii præstiti dagli ecclesiastici alle scienze*. Bergamo 1852. in quo ostendit quid illi contulerint in promovendis mathesi pura, mechanica, hydrodynamica et nautica, optica, astronomia, geographia et chronologia; duas item egregias dissertationes card. Mai, quarum altera inscripta est: *Meriti di Pio VII. e del clero verso la letteratura*, altera vero: *I vicendevoli uffici della religione e delle arti*. In quibus vir doctus omnes prope disciplinas ac bonas artes percurrit, ostenditque luculentissime quam bene meriti de illis fuerint catholici, præsertim vero ecclesiastici quovis tempore. Quibus ad majus reformationis dedecus adijci possunt opp. com. Mootalanbert, *Du vandalisme et du catholicisme dans l'art*. Paris 1811. vol. I. n. 8. et *Moments de l'histoire de sainte Elisabeth de Hongrie*. Paris, 1841. vol. I. in-fol.

nostram sectantes in duos pariter articulos postremum hoc caput disperiemur, in quorum altero de recto rationis usu post fidem, in altero de ejusdem post fidem abusu tractatum habebimus.

ARTICULUS I. *De recto rationis usu post fidem.*

Ratio, seu scientia ac fides, ut vidimus, amice inter se foedere copulantur ante fidem et cum fide; non igitur putandum est, ipsas posse aut velle divortia facere postquam ratio se fidei subiecit, et sacro, ut ita loquar, connubio ratio et fides conjunctæ sunt. Restant propterea rationi etiam post fidem jura sua, imo et debita quibus illa vicem officii reddens fidei, ad hanc tuendam ac illustrandam tota se confert. Munera hæc rationis post fidem ei vindicanda aggredimur adversus illos qui rationis veluti hostes sese exhibent, dum omnem scientificam inquisitionem a fidei dogmatibus repellunt, suspectosque traducunt eos qui fidem et scientiam simul conjungunt magno fidei ipsius lucro et ornamento. Sit igitur

PROPOSITIO I. — *Post susceptam fidem potest humana ratio fundamenta ipsius fidei, singulorumque dogmatum investigare, eaque tueri.*

Jam alias distinximus, nec unquam satis distinguendum est duplex in vero theologo munus, *fidelis* scilicet ac *doctoris*. Prout *fidelis* est, non discernitur ille in assensu quem fidei præbet ab alio quopiam infimæ rudisque plebis credente, cum unice credat ob auctoritatem Dei revelantis, Ecclesiæ proponentis, adspirante, ut supponitur, divina gratia. Prout vero fidem *doctoris* sustinet munus, potest præterea, imo et debet in fundamenta inquirere ipsius fidei, ac singulorum dogmatum quæ per fidem cognoscit et credit, non quidem propter se tantum, sed præcipue propter alios rationem exposcentes de ea quæ in ipso est spe (1 *Pet.* III, 15). Quapropter haud innititur aut inniti potest inquisitionibus suis ut credat, cum ejus fides ab illis nullo modo pendere queat, sed *unice*, ut diximus, a motivo *formali* fidei divinæ (1).

His præmissis, vix probatione egere videtur thesis nostra. Nam cum objectum, ut vocant, *materiale* fidei nostræ totum *historicum* sit, ac revelatio ipsa sit *factum*, adeoque et illa omnia quæ in revelatione continentur, fit, ut revelatio ejusque objecta possint quoad eorum existentiam documentis demonstrari non minus ac credibilitatis motiva, quæ nempe homini evidenter suadent talem reipsa esse revelationem, quæ divinitus data perhibetur. Hæc porro omnia sine alacri, seduloque studio, sine scientiæ ac rationis ope, ac longa diuturnaque meditatione nemo jam sibi poterit comparare (2). Quis itaque eâ assequetur nisi

(1) Hæc, ut superius adnotavimus, ab Hermese non rite distincta, sed temere permixta fuerunt.

(2) Quod hic dicimus de motivis credibilitatis, quibus etiam internoscendis tutandisque alacri seduloque studio, scientiæ ac rationis ope ac longa diuturnaque meditatione quis esse asserimus, intelligi debet quoad eos qui singillatim hæc expendunt eorumque vim ad convictionem intellectus exponunt, ac vindicant ab impugnationibus incredulorum. Si autem simul illa spectentur ac in suo com-

plexu, quamdam evidentiam præ se ferunt quæ rudiorum etiam oculos percellat eisque evidenter credibilem reddat divinam revelationem. Hæc ratione componi inter se posse videntur quæ Valsecchius et Spedalierius contraria scripserunt. Valsecchius enim una cum Bergierio contendit rudes posse sibi facile comparare compendiosam demonstrationem credibilitatis christianæ, seu supernaturalis ac divinæ revelationis, Spedalierius in *Analysi examinis critici Freretii*, cap. 15. ar. 2 et 5. utrumque impugnavit, atque adeo singulari plane sententia progressus est, ut prærequisita ad fidei actum, ordinaria lege omnibus necessaria, rejecerit, in quo certe suffragium doctorum non tulit. Optima in hoc habet et Gerdilii ad ostendendum quomodo etiam rudis populus fidelium rationabiliter omnino adhæreat christianæ catholicæ fidei, de ejusque veritate certus moraliter sit. Cf. *Introduzione allo studio della relig.* p. 157. seqq.

theologus cujus munus est hæc ipsa objecta credibilia ostendere? Potest itaque humana ratio post adeptam fidem, fundamenta ipsius investigare ac detegere, ut ea illis possit proponere qui ad eam investigationem minus idonei sunt et comparati, eaque ab adversariorum impetu tueri. Quod vero de fide ejusque fundamentis in universum dictum est, de dogmatibus singulis dici pariter debet. Exploratum quippe est Ecclesiam dogmata sua non eudere, aut de novo proferre, cum apostolorum obitu omnis in ea cessarit revelatio quæ ad fidei depositum spectet (1): ea igitur tantum credenda proponit quæ ex divina accepit atque hausit revelatione. Jam vero Ecclesia auctoritate infallibili, ac infallibili magisterio a Deo conditore suo instructa, contenta est quæ a Deo accepit credenda fidelibus positive proponere, quin unquam disceptet, aut cum fidei hostibus congregiatur: docilitatem proinde solum exigit a filiis suis, nec iis solet rationem reddere, cur hoc potius quam illud dogma credendum proponat (*Recolantur superius dicta*). Duplex inde in doctore munus oritur obeundum, tum videlicet adstruendi existentiam veræ Ecclesiæ a Christo institutæ ejusque constitutionem seu naturam, proprietates ac notas nec non dotes quibus ab eodem Christo cumulata est, tum confirmandi dogmata singula ab Ecclesia veluti fidei objecta proposita, initio sumpto a regulis fidei remotis, Scriptura et traditione, in quibus fidei depositum totum continetur, ac deinde gradu factò ad peculiaria dogmata reliqua. Duplex porro hoc munus obire nequaquam poterit, qui fide contentus una, rectæ atque exultæ negligat rationis subsidium (2).

Et illud hæc accedit, quod nonnulla dogmata expresse in Scripturis haud continentur; nonnulla etiam patrum effata, eorum præsertim qui ante exortam peculiarem quamque hæresim floruerunt, obscuritatem præferant, imo interdum contraria videantur iis quæ postea definita ab Ecclesia sunt. Insuper haud pauca dogmata reperuntur quæ superant angustam mentis nostræ aciem. Si quis proinde ea

plexu, quamdam evidentiam præ se ferunt quæ rudiorum etiam oculos percellat eisque evidenter credibilem reddat divinam revelationem. Hæc ratione componi inter se posse videntur quæ Valsecchius et Spedalierius contraria scripserunt. Valsecchius enim una cum Bergierio contendit rudes posse sibi facile comparare compendiosam demonstrationem credibilitatis christianæ, seu supernaturalis ac divinæ revelationis, Spedalierius in *Analysi examinis critici Freretii*, cap. 15. ar. 2 et 5. utrumque impugnavit, atque adeo singulari plane sententia progressus est, ut prærequisita ad fidei actum, ordinaria lege omnibus necessaria, rejecerit, in quo certe suffragium doctorum non tulit. Optima in hoc habet et Gerdilii ad ostendendum quomodo etiam rudis populus fidelium rationabiliter omnino adhæreat christianæ catholicæ fidei, de ejusque veritate certus moraliter sit. Cf. *Introduzione allo studio della relig.* p. 157. seqq.

(1) Revelationes enim privatae quæ circumferuntur, e. g. s. Hildegardæ, s. Gertrudis, Birgittæ, etc. quæque etiam probate ab Ecclesia dicuntur, non eo sensu probatae sunt quod auctoritatem aliquam habeant ad ea quæ fidei sunt, adstruenda, sed solum ad *edificationem fidelium*.

(2) Hinc optime Canus *De locis*, lib. IX. cap. 4: « Qui theologiam sic instituit, ut nihil habeat cum naturæ ratione conjunctum, omniaque egregiæ disciplinæ sola Scripturarum fide metitur, hic, si in ea opinione persistat, et non interdum naturæ bonitate vincatur, nec theologiam colere, tuerique potest, nec fidem, nec humanitatem. »

velit adstruere atque defendere, opus omnino ei est, ut præter amplissimam Scripturarum, sanctorumque patrum cognitionem, in usum adsciscat hermeneuticam, exegesim, dialecticam, aliaque subsidia quæ necessario requiruntur ad illustranda tuendaque catholica dogmata, atque ad frangendos adversariorum conatus.

Talem fuisse constantem agendi rationem patrum cujusvis ætatis, apologetarum christianæ et catholicæ fidei, doctorumque christianorum omnium, supervacaneum esset ostendere. Equis sane non suspiciat eruditissima et profunda scripta Clementis Alexandrini, Justini, Origenis, Athanasii, Eusebii, Tertulliani, Cypriani, Hieronymi, Augustini, Leonis M. ut de insequentibus taceamus? Placet quod hactenus diximus gravissimis Augustini verbis confirmare qui disserens de *sermone scientiæ*, quem commemorat Apostolus 1 Cor. XII, 8. « Quo, inquit, fides saluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua scientia non pollet fideles plurimi, quamvis polleant ipsa fide plurimum. Aliud est enim scire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiscendam vitam beatam, quæ non nisi æterna est: aliud autem scire quemadmodum hoc ipsum et piis optuletur, et contra impios defendatur, quam proprio appellare vocabulo scientiam videtur Apostolus (*De Trinit. lib. XIV, cap. I. num. 5*). »

Tum ipsa igitur rei natura, tum constans patrum et ecclesiasticorum tractatorum agendi ratio evidenter ostendunt, posse, post susceptam fidem, humanam rationem fundamenta fidei singulorumque dogmatum investigare eaque tueri, prout a nobis enuntiatum est.

DIFFICULTATES *Obj.* 1. Ejusmodi investigatio opponitur simplicitati fidei; 2. plurimum item ejusque merito detrahit. 3. Exinde illa dimanant elogia a Patribus etiam prolata eorum qui una fide contenti, ulterius non inquirunt, cur ita credant. 4. Sed præterea alex plena est hæc inquisitio, cum fieri possit ut argumenta quæ militiant aut pro fide in genere, aut pro singulis articulis in specie, debilia appareant ac levia, contra vero validissima videantur quæ illam oppugnant, atque indidem dubia oriuntur, magno fidei ipsius detrimento. Ergo.

Resp. Ad 1. N. Imovero plurimum confert ad fidem confirmandam. Reipsa si simplicitati fidei investigatio adversaretur atque ejusmodi persuasio invaleresceret, jam satis essent fides et ignorantia, quod quid optarent magis acerrimi fidei osores? 2. Damnandi igitur essent omnes Ecclesiæ patres atque doctores, qui tot vigiliis laboribusque rem christianam ac fidei causam adjuvarunt; contra vero summis essent laudibus celebrandi qui a studio abhorrent ut otio vacent sola fidei simplicitate contenti. Quo profecto nihil absurdius dici potest, et contra Ecclesiæ sensum, quæ perpetuo stimulos addidit sacerdotibus ut studia impense colerent (1). Itaque tunc solum

(1) Cf. Mabillonium, *Tract. de studiis monasticis*, par. 1.

scientifica inquisitio opponitur simplicitati fidei, cum quis dubius in fide hæret, ac scientiæ ope vult per examen revera *dubitativum* eam sibi persuasionem comparare, quæ pendere unice debet ex pio credulitatis affectu, quem Deus per gratiam infundit, et vi cujus voluntas imperat intellectui plenam objectis fidei adhesionem firmissimumque assensum (1).

Ad 2. D. Si eo dirigatur scientifica inquisitio ut quis credat, C. ut confirmetur in fide quam toto corde tenet, N. Hæc enim confirmatio, non ex animi dubitatione, sed ex ingenti potius fidei oritur amore, quo fit ut summa perfundatur voluptate qui ad ejusmodi investigationem animum applicat, prout passim de se testatur regius Psaltes dicens: « In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis... Lætabor ego super eloquia tua: in ciuit qui invenit spolia multa (2). » Sane equis affirmare audeat tot sanctos doctosque viros quot floruerunt in Ecclesia Dei, detrimentum aliquod passos esse in fidei suæ merito ob tot illos labores quos in fidei defensionem exantlarunt? Imo certum est hoc meritum in immensum auxisse. Tunc solum ergo fidei potest merito nocere scientifica investigatio, quum quis ad illam permoveatur ex fidei infirmitate aut dubio, minime vero cum ab ejusdem fidei amore ac firmitate excitatur (3).

Ad 3. D. Commendati sunt fideles, quibus doctoris munus non incumbit, si Ecclesiæ auctoritati ianxi ulterius non inquirunt cur ita credant, Tr.; qui præterea munus habent fidei tuendæ populosque docendi, N. Transmisimus primum membrum, quia dummodo sub magisterio ac directione Ecclesiæ, ea qua par est animi docilitate quispiam scientia utatur, hæc nulli unquam nocet, sed potius prodest plurimum (4); præsertim ubi fideles iis in locis et adjunctis versan-

cap. 15. item p. Cherubim op. et loc. cit. ubi traduntur decreta conciliorum et rom. pontificum.

(1) Qui certe christi nus et fidelis est, ne puncto quidem temporis assensum fidei veritati, ac obedientiam auctoritati Ecclesiæ suspensam tenere potest: secus enim manifeste peccaret in fide. Sed tamen, ut Bellarminus recte adnotat c. 5. de Verbi Dei inter, ret. cap. 10. ad 7. argum. « posito hoc dubio et hoc peccato, non male facit scrutando, dummodo id faciat intentione inveniendi veritatem et non calumniandi... Deberet ille quidem sine examine recipere doctrinam Ecclesiæ, tamen melius est ut examinando præparetur ad veritatem, quam negligendo remaneat in suis tenebris » Ex quibus magis patet distorta agendi ratio Hermesi: quandoquidem si ipse dubitabat ut fatetur ac nutabat in fidei fundamentis, recte in sensu hic declarato, illam suam inquisitionem philosophicam ex dubio suo positivo suscipiebat: sed quomam jure id ipsum ad fundandam rationabilem fidem, veluti *conditionem sine qua non*, potuit a ceteris vere credentibus postulare?

(2) Ps. CXVIII. 14-162. In quos textus cf. quæ præclare scribit Segneri, *Manna dell' anima* ad diem 10. et 50. decembris.

(3) Cf. Card. Cusanum in op. *De docta igno antia*. Basilæ, 1363. præsertim lib. III.

(4) Quapropter hortandi semper fideles sunt ad lectionem probatorum auctorum, ad instructiones sibi idoneas comparandas, aliaque adminicula adhibenda quibus dispellatur ignorantia, qua nihil deterius est, et qua fit ut non pauci infirmi sint et ad pravam vitam proclives. Optimum sane consilium fuit illorum episcoporum, qui præsertim in Galliis, bibliothecas librorum piorum iustruendas curarunt, quibus fideles juvari possint; æque collaudanda est distributio honorum librorum, quæ opponatur distributioni librorum pessimorum quos ubique diffundit societas biblica. Veneno siquidem antidotum parandum est.

tur in quibus facile possunt ab incredulis et hereticis seduci ac decipi: nemo profecto unquam sanæ mentis ignorantiam ac tenebras commendaverit. Quoad reliquos autem, ulterius non inquirere perinde esset atque a proprio munere deficere, seque reos sistere Deo et Ecclesie, cum eam negligant cognitionem, quæ uniuscujusque statui necessaria est.

Ad 4. D. Alæ plena est quoad eos qui se tradunt ejusmodi inquisitioni absque debitis dispositionibus, Tr. vel C. quoad eos qui illis præditi sunt, N. Nullum prorsus instat perversionis periculum iis qui animum gerunt humilem ac sincerum in tali inquisitione; imo potius magnum iis accedit emolumentum. Si quando sibi minus firma videntur deprehendere argumenta ad dogma aliquod peculiare constabendum, norunt simul baud iis inniti ipsius dogmatis veritatem sed auctoritati infallibili Ecclesie; nec unquam casum contingere posse in quo hæc desciscere a vero queat in fidei proponendis objectis. Propterea quin nutent in fide, firmantur in ea, fatentesque interim propriam ignorantiam ac ingenii tenuitatem, conatus renovant atque eluctantur denuo, certi se quod optant assecuturos. Si autem agatur de Ecclesia ipsa, aut de fide universim, tot taliaque sunt argumenta quæ pro illa decertant, ut eo res demum deveniat, scilicet vel ab omnibus esse animum despondendum de cognoscenda veræ religionis ac veræ Ecclesie cujusvis existentia, vel si qua sit, nullam aliam esse præter catholicam posse, ad cujus veritatem testandam argumenta illa credendi ac motiva mira prorsus consensione conspirant. Paganismus, islamismus, sectæ hæreticæ et schismaticæ si conferantur cum majestate ac firmitate Ecclesie catholicæ, penitus evanescent. Si proinde recto quis animo comparatus sit, fieri nequit ut aliquando nutare possit, imo non proficiat magisque in fide sua confirmetur. Quapropter, quod consequens est, si nonnulli naufragium fecerunt, non fidei ipsius defectui, non scientificæ inquisitioni, sed pravæ animi dispositionibus, cupiditatum æstui, præsertim vero mentis superbiæ id tribui unice debet. Deus enim immutabili lege superbis resistit; qui quoniam tenebras consecantur, permittente Dei justo iudicio, illas densissimas inveniunt, ab iisque obvolvuntur: cujus rei exempla omnis fere ætas Ecclesie suppeditat.

PROPOSITIO II. — Potest præterea humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere.

Medium hic debemus iter insistere inter eos qui in præsentia in duas veluti adversas partes distrahuntur. Alii enim nihil nisi fidem, uti vocant, *historicam* ac *positivam* admittunt, ita ut pro suspecto habeant, uti inuimus, quicquid scientia philosophica doctrinæ positivæ fidei adjicere nititur, alii e contra sic scientiam connexionem necessariam cum fide historica et positiva habere contendunt, ut vix ex ipsa dogmatum ipsorum evolutionem et existentiam non repetant.

Quæ ut apprimè intelligantur, et verus quæstionis

status innotescat, nonnulla præmittere cogimur quæ lucem simul affundant, viamque commonsrent quam tuto terere possimus inter lubricos qui eam impediunt et circumstant anfractus.

Itaque animadvertimus 1. fidem *historicam* et *objectivam*, seu fidei doctrinam divinitus revelatam et ab Ecclesia propositam nulla pendere ratione posse a scientifica quavis inquisitione et investigatione, siquidem nobis a Deo data est; absonum autem esset contendere, quod extrinsecus nobis provenit quodque divinitus accepimus, ab humana scientia quoad suam existentiam pendere, aut a quovis humanæ philosophiæ systemate ab hominibus excogitato.

Annotamus 2. ejusmodi fidem *objectivam* esse veluti basim inconcussam, et normam præterea inflexibilem ad quam inquisitiones nostræ omnes exigende sunt, ita ut si in aliquo vel minimo puncto ab ea desciscant, hæc sint corrigendæ, ac nunquam intorquere fas sit aut inflectere quoquo modo ad systemata philosophica fidei doctrinam, quod inipium esset.

Hæc ineluctabili basi præstituta, dicimus 3. nihil obstare quominus ad tractationem vere scientificam fidei doctrinam evehatur. Hæc autem scientifica tractatione significamus non solum argumenta illa quibus humana ratio conficit demonstrationem existentie revelationis et Ecclesie, illustrationem præterea et defensionem omnium dogmatum, sive hæc collectivæ sive distributive spectentur, de quibus egimus in propositione præcedenti; sed potissime eorum mutuum intimum nexum, relationem ac dependentiam una cum consecutionibus quarum fecunda dogmata sunt, quæque ex illis veluti principis dimanant aut deducuntur, sive ad theoreticam, sive ad praxim pertineant, unde unum veluti scientiæ corpus exurgat, in quo proprie scientiæ theologice ratio consistit.

Nec tamen etiam in hoc scientifico processu abusus obopat, animadvertimus insuper 4. rationis aut scientiæ non esse intimos ipsos mysteriorum recessus penetrare, ita ut autemet intrinsecus ea cognoscere seu comprehendere posse ac veluti conceptus logicos aut metaphysicos spectare. Siquidem non desunt ex recentioribus qui fidei doctrinam in ordine ad scientiam in tres veluti phases partiantur: harum prima juxta ipsos complectitur patres, secunda scholasticos, tertia epocham ab instaurata philosophia. Hæc divisione præmissa, distinguunt inter id quod vocant *quid* dogmatum, et id quod eorundem dogmatum *quomodo* appellant. Deinde progredientes dicunt, patres ad nos transmisisse *quid* dogmatum, scholasticos vero et philosophos posteriores nobis aperuisse *quomodo* dogmatum, hoc tamen interposito discrimine, quod scholastici *quomodo* dogmatum ad conceptus *logicos*, philosophi vero ad conceptus *metaphysicos* revocaverint. Eo demum progrediuntur, ut vix dogmata ipsa ac mysteria ex scientiæ fundo non arcessant, et cum scientia non identificent (1).

(1) Hos certe scopulos non declinavit Dr. C. F. Hoek.

His igitur ita declaratis, sic assertam propositionem in sensu exposito adstruimus. Potest humana ratio fidei doctrinam ad tractationem vere scientificam evehere si 1. id valde conferat ad ipsius doctrinæ dignitatem et commendationem; si 2. quin obstet, ejusdem doctrinæ natura in id nos conducat; si denique 3. constans ac perpetua patrum ac doctorum sentiendi et agendi ratio id ipsum maxime suadeat. Atqui rem ita esse singillatim evincere aggredimur.

Ac primo quidem valde conferre scientificam ejusmodi tractationem ad ipsius doctrinæ dignitatem et commendationem ex ipsa rei notione evincitur: siquidem tractatio vere scientifica illa censetur et est, quæ ex principiis ratis ac firmis apud omnes deducuntur consequentiæ, quæ in illis latent; receptum proinde est ut scientia definiri soleat cognitio certa et evidens rei necessaria et immutabilis per proprias ipsius causas. In casu autem nostro ejusmodi causæ seu principia sunt veritates ipsæ divinitus revelatæ (1): porro eas veluti principia assumere, earum vim declarare, dispositionem patefacere, mutuaque relationem, dependentiam ac nexum ostendere; latentes denique consecutiones ex illis deducere; conferre item cum scientiis reliquis prout substratæ materiæ natura patitur; analogiam quam cum illis habent monstrare; aliaque ejusmodi præstare quibus fidei objecta, mysteria præcipue non modo credibilia, sed suasibilia efficiantur (2), ad fidei

auctor germanici recentis operis « *Gerbert oder Papst Sylvester II. und sein Jahrhundert*; seu *Gerbertus aut papa Sylvester II. ac seculum illius* » Vindob. 1837. Nam præter plures theologicos errores, saltem ex inaccurato verborum theologorum usu profectos; præter doctrinas quasdam apostolicæ sedi hæc partim infensas; quæ auctor in præfatione præsertim dicit de *dogmatum christianorum* veluti *phasibus*, de illorum *elaboratione ope philosophiæ*, de *conpenetratione fidei ac philosophiæ*, quæ comparatur cum ipsa *hypostatica unione* Jesu Christi, ac *idionatum communicatio* ab eo dicitur, aliaque id genus multa legitimos fines uterque excedunt. Nos equidem a philosophiæ usu rejicendo plane abhorremus, uti manifeste patet; abusus tamen improbamus et semper improbabimus. Ast hæc sufficiant: siquidem de hoc eodem opere *crisis* edita est in Ephem. Romæ. *Annali delle scienze religiose* num. 59. nov. e die. 841. a clariss. auctore ejusdem nationis confecta.

(1) Cf. Petavium Prolegomen. cap. VIII. ubi exponit multiplicem scientiæ nominis acceptionem, et quatenus theologia competat ex veterum ac recentiorum sententia.

(2) Huc refertur toties a s. Augustino inculcatum principium: *Crede ut intelligas*, quod alludit ad illud Is. VII. 9. ex græca vers. LXX. *Nisi credideritis, non intelligetis*, cui perpetuo insisit s. Doctor: specimini gratia unum vel alterum ex eo testimonium describemus: ac I. ex ejus epist. ad Consentium quæ est 120. Cum enim Consentius hunc veluti canonem statuisset: « Non tam ratio requirenda quam auctoritas sequenda sanctorum » sic illi respondet: « si a me, vel a quolibet doctore non irrationaliter flagitas, ut quod credis, intelligas, collige definitionem tuam, non ut fidem respuas, sed ut ea quæ fidei firmitate jam tenes, etiam rationis luce conspicias... Absit ut ideo credamus, ne rationem accipiamus... Et ideo rationabiliter dictum est per prophetam: *Nisi credideritis, non intelligetis*. Ubi procul dubio discrevit hæc duo, deditque consilium, quo prius credamus, ut id quod credimus intelligere valeamus... Propterea monet apostolus Petrus, paratos nos esse debere ad responsionem omni poscenti nos rationem de fide et spe nostra: quoniam si a me infidelis rationem poscit fidei et spei meæ, et video quod antequam credat capere non potest, hæc ipse ei reddo rationem in qua, si fieri potest, videat quam præpostere ante fidem poscat rationem earum rerum, quas capere non potest. Si autem jam fidelis rationem poscat ut quod credit intelligat, capacitas ejus inveniendi est ut secundum rationem redditam sumat fidei

ac doctrinæ christianæ seu catholicæ dignitatem commendationemque conferre nemo sobrius inficias iverit. Quandoquidem præterquam quod ejusmodi pertractandi ratio mentem humanam perficit, ac in sanctuarium ipsum, ut ita dicam, divinitatis ad proprias ejus rimandas contemplandasque altissimas veritates introducit; veritates ipsæ quæ incipium simul ac objectum disciplinæ nostræ constituunt, scientifica hac methodo expositæ, majorem claritatem percipiunt, severiore ordine disponuntur, intimius cognoscuntur, ac plura immensæ utilitatis sive pro parte theoretica, sive pro practica, ex eis in usum derivantur. Scientifica præterea tractatione christianæ religionis veritates excoltæ atque expolitæ sublimè prorsus omnique ex parte admirandum ædificium constituunt, quod ad sui contemplationem mentem rapit, quo profecto nihil jucundius in his terris, suavius, sanctiusque nihil accidere potest.

Quin vero doctrinæ revelatæ natura scientificæ huic obstet evectio, ad eam nos potius inducit, prout secundo loco constituimus; quod facili ostenditur negotio. Quippe ad eum modum, quo Deus admirandum hujus universi in quo versamur spectaculum haud subjecit oculis nostris ut stupidi illud, pro ut specie sese obtutui nostro offert, unice inspiciamus, sed etiam imo potissime, ut per partes singulas illud rimemus, ordinem inquiramus, expandamus leges, relationes quas res omnes ad invicem habent intelligamus, deducamusque industria ac solertia in usum et commodum nostrum, ex iisque proinde Deum sapientissimum ejus conditorem admiremur atque lau-

sare quantum potest intelligentiam, majorem si plus capiat, minorem si minus: dum tamen quousque ad pleuitudinem cognitionis perfectionemque perveniat, ab itinere fidei non recedat... Hæc dixerim, ut fidem tuam ad amorem intelligentiæ cohorter, ad quam ratio vera perducit, et cui fides animum præparat... Porro autem qui vera ratione jam quod tantummodo credebat intelligit, profecto præponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autem nec cupit, et ea quæ intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides proposita ignorat (cap. I. et II. 2. 3. 4. 6. 7.). » Quod autem juxta s. Doctorem suasibilia intelligentiæ mysteria ipsa effici possint, luculenter patet ex iis quæ scribit in *serm. de verb. evang. Luc.* « Forte de via mala, inquit, hoc est de vita mala fatigatus nescio quis amicus tuus, non inveniens veritatem, qua audita et percepta, beatus fiat... venit ad te tanquam ad christianum; et dicit: Redde mihi rationem, fac me christianum. Et interrogat quod forte tu per simplicitatem fidei nesciebas; et non est unde reficias esurientem; et cum vis jocere, cogis discere... Seculi hujus ignorantia valida est, hoc est, nox media, et urget amicus esuriens. Tibi forte sufficiebat simplex fides, illi non sufficit. Numquid deserendus est? Numquid de domo projiciendus est? Ergo ad ipsum Dominum... pulsa orando, pete, insta... Cum autem perveneris ad tres panes, hoc est ad cibum, et intelligentiam Trinitatis habes, et unde vivas, et unde pascas, nec peregrinum venientem de via reformides, sed excipiendo civem, domesticum facias (Serm. 105. cap. II. et III. num. 2-4) » et alibi passim. Nec ab eo discrepat s. Thomas, qui *cont. Gent.* lib. I. cap. 8. hæc scribit: « Humana ratio ad cognoscendam fidei veritatem quæ solum videntibus divinam substantiam, potest esse notissima, ita se habet quod ad eam potest aliquis veras similitudines colligere: quæ tamen non sufficiunt ad hoc quod prædicta veritas quæ demonstrative, vel per se intellecta comprehendatur. Utile tamen est, ut in hujusmodi rationibus quantumcumque debilibus se mens humana exerceat, dummodo desit comprehendendi vel demonstrandi præsumptio, quia de rebus altissimis etiam parva et debili consideratione aliquid posse inspicere jucundissimum est. » Alia inferius dabimus.